Пише: Жак Атали
недеља, 12 децембар 2010 15:48

(Данас, 11.12.2010.)

Човечанство је увек пролазило кроз кризе, биле оне религијске, моралне, политичке или економске. Откад је капитализам дошао на власт, чини се чак да је криза његово природно стање. Ипак, свако добро осећа да се дешава нешто крупно, да прети велика депресија, као лоше изненађење у свету пуном обећања; и свако погађа да се сада, на неки начин, нешто врло дубоко у нашем начину живота и начину мишљења у тој збрци мења.

Ја садашњу кризу једноставно објашњавам: ако је тржиште најбољи механизам расподеле драгоцених ресурса, оно само није способно ни да створи правне услове који су му неопходни, нити да обезбеди пуну употребу средстава производње. Да би једно тржишно друштво ефикасно функционисало, пре свега је потребно да правна држава гарантује право власништва, да наметне правила конкуренције и створи потражњу, кроз пристојне зараде и јавне наруџбине; то подразумева политичку интервенцију, - ако је могуће демократску а не тоталитарну - за прерасподелу прихода и богатстава.

Кина и Европа финансирају Америку

Пошто ова боља прерасподела прихода није могла да се оствари, видели смо како се, у најмању руку од пре двадесет година, посебно у Сједињеним Државама развија задуживање запослених лица, а оно се храни вредношћу добара која су купљена овим дуговима.Да би то задуживање учинила подношљивим, Централна америчка банка морала је да од 2001. снизи камате, и тако обезбеди нови извор богаћења онима који су располагали умећем да што боље пласирају своја средства кроз задуживање. Најзад, да би се покриле против ризика које су ови дугови створили, приватне финансијске

институције и „упућени“ који их контролишу изабрали су, да би увећали своје зараде, успостављање врло сложених механизама осигурања (као што су ЦДС и дизање цене кредитима) и још комплекснијих механизама титризације (као што су ЦДО и АБС), чије ћу значење касније објаснити. То све омогућава да се ризик пребаци на друге банке и финансијске институције широм света, и на улагаче који то све не разумеју. И опет, без икакве контроле! У првом реду ових мајстора финансијских тржишта и информација налазе се Сједињене Америчке Државе. Кина (преко своје штедње која је заробљена у боновима Америчког трезора које она не може да препрода а да не гурне долар надоле и тако уништи компетитивност сопственом индустријском извозу), и Европа (кроз штедњу у клопци својих сопствених банака, кроз титризацију и осигурање) и једна и друга финансирају Америку која све више и више живи изнад сопствених могућности.

Врло високи приходи и ризични трансфери су од 1990. били широко охрабривани кроз инвестиционе фондове (у капиталу или шпекулацијама), којима је потребан све виши профит због незајажљивости њихових улагача који су без кочница и граница. А охрабрили су их и пензиони фондови, који расту са старењем популације.

Како у том периоду у Калифорнији све иде добро, и како амерички технолошки подвизи на Интернету и даље запрепашћују свет, нико не види како се битан део талената и капитала окреће ка финансијском систему по себи, на штету индустрије и истраживања.

Осећајући да све ово има свој век трајања, они који финансијске производе припремају за оне који позајмљују и за оне који дају зајам (који чине део онога што ја називам „иницираним“) повећавају део који узимају унапред од произведених богатстава.

Пребацивање ризика

На другом крају друштвене лествице, најсиромашнија и најпрезадуженија америчка домаћинства, којима су понуђени кредити за некретнине (који се називају субпримес , да би се означиле позајмице „испод прве категорије“) поверовали су да излазе из немаштине прихватајући новац који би им висина вредности њихових кућа дозволила да позајме, док су институције које су одобриле ове кредите онда те кредите прегруписале у стварне, да би ризик пребациле на друге штедише. Од зиме 2006. многи међу њима нису више могли да плаћају рате на ове позајмице.

Сумња у демократију

Почевши од средине 2007. а да агенције ништа нису открилe, Међународни монетарни фонд ништа није рекао, чак и Г8 ништа о томе није говорила, - све титризован активе почеле су да побуђују сумњу. Америчке банке, а затим и швајцарске, затим опет америчке, па енглеске, белгијске, немачке, француске тврде да ништа нису знале, али да је у њиховим билансима нешто сумњиво. Много...Америчке федералне агенције које се баве становањем, затим осигуравајућа друштва, а затим и сами штедише паниче. Свако жели да се реши дугова. Многе земље гледају како њихов капитал пропада ; у свим развијеним земљама банке, бринући да се на њиховим рачунима не нађе још нешто „токсично“, одбијају да дају кредите многим здравим предузећима. Оне банке и земље које досада нису оклевале да финансирају америчке дефиците почињу да се брину.

Светска финансијска криза, која је постала и економска, преточиће се у велику друштвену и политичку кризу; стотине милиона људи биће угрожено незапосленошћу: сам политички режим ће бити критикован и одбачен као неспособан да савлада „голем“ (библијски појам, преузет у јудаистичкој традицији али и у модерној сциенце фицтион литератури, па чак и као лик у видео игрицама, у значењу послушног робота -прим.прев.) тржишта која ће он додатно створити. Затим ће доћи насиље, инфлација. Читава идеологија наших индивидуалистичких и непоштених друштава биће доведена у питање. А са тим и демократија.

Ако хоћемо да избегнемо да историја направи тај страшни обрт, време је да схватимо да све то има извор у неравнотежи између тржишта и правног поретка: то губљење равнотеже смањује потражњу, пребацује је на дуг и ствара финансијске велике ренте - легалне, нелегалне, илегалне, односно криминалне. Потпуно свесни опасности којима се свет кроз анархични развој тржишта излаже, „упућени“ чине све да своје профите максимално повећају, попут лопова који се журе да покупе што више злата у трезору неке банке, и прихватају сваки могући ризик у последњим тренуцима провале, моменат пре доласка полиције.

Време је да се схвати да порески обвезници данас плаћају бонусе банкара који су их и увукли у такву ситуацију. Време је и да разумемо да ова криза може представљати шансу за свет, последњи знак за узбуну на све опасности анархичне и расипничке глобализације.

Финансијска коцкарница

Време је и да одмеримо којим људским,финансијским и технолошким ресурсима располажемо, да бисмо средили да ова криза остане само успутна незгода. Онда ћемо се из ње извући само ако се економска и финансијска информација једнако расподели да буде свима у исто време доступна; ако финансијска тржишта, светска по природи, постану уравнотежена кроз једно стање планетарног права; ако престане да ради та финансијска коцкарница и ако посао банкара поново постане скроман и досадан, што он никада није ни престао да буде; ако је на светској лествици постављена стварна контрола ризика и захтева ликвидности; ако су одређени системи награђивања и одвајање тржишних и банкарских активности обавеза за онога који друге излаже ризику да и сам у том ризику преузме свој део; ако се на планетарној скали поставе еколошки трајни јавни радови, што је досад рађено само унутар неких земаља.

Авај, бојимо се да скоро ништа од овога неће бити учињено на време.

А ипак, као што је „криза лала“ (појам из историје економије, и односи се на бум цена луковица лала средином ХВИИ века у Холандији. Тада је цена једне луковице била досегла износ годишње плате једног занатлије, прим. прев) могла 1637. да отвори пут за сто педесет година изванредног процвата „Сједињених провинција“, криза субпримес, прва истинска криза мондијализације, могла би у знатној мери да убрза прихватање нужности да се једног дана ставе на своје место социјализација суштине монетарних функција, инструменти суверенитета, једнак приступ знању, стабилна светска потражња, минимална светска надница, стање светског права - као увод у светску владу.

Бар један век нас одваја од те очигледности. И, без сумње, још велики број криза и ратова...

(Одломак из књиге „Криза, а после“ коју је на српском језику објавила издавачка кућа Хедоне, д.о.о. Београд 2010.)